

پژوهشی پیرامون میلاد رسول اکرم (ص)

اثر: هادی دوست محمدی

از: دانشگاه تهران

چکیده

در این مقاله، روز، ماه و سال تولد حضرت محمد، پیامبر بزرگ اسلام (صلی الله علیه واله) مورد پژوهش و تحقیق گسترده قرار گرفته است که (مع الاسف) مورد اختلاف در میان اقوام، مذاهب و امت اسلامی است.

بیش از بیست و چهار قول از منابع مختلف به دست آمده است که با تحلیل و بررسی می‌توان به یک نظریه وفاق دست یافت که در نزدیک کردن آراء و نظریات دانشمندان و ملل اسلامی، اثر سودمندی را خواهد گذاشت.

۱۳۵۶

- شاملو، سعید. مکتبها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت، تهران چهر ۱۳۶۳
- شرفاوی، حسن محمد. گامی فرا سوی روان‌شناسی اسلامی یا اخلاق و بهداشت روانی در اسلام، ترجمه محمد باقر حجتی، تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی ۱۳۶۳
- صانعی، صفدر. آرامش روانی و مذهب، مشهد (بی تاریخ و بی ناشر)
- صانعی، صفدر. سلامت تن و آرامش روان در اسلام، تهران، انتشارات علمی (بی تاریخ)
- عثمان، عبدالکریم. روان‌شناسی از دیدگاه غزالی و دانشمندان اسلامی ترجمه سید محمد باقر حجتی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۱
- فرام، اریک. روان‌کاوی و دین، ترجمه آرسن نظریان، انتشارات چاپار تهران، ۱۳۵۴
- فروید، زیگموند. توت‌م و تابو، ترجمه محمد علی خنجی، کتابخانه طهوری تهران، ۱۳۵۱
- مان، نرمان، ال. اصول روان‌شناسی، ترجمه و اقتباس محمود ساعتچی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰
- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، مطابع مرکز النشر، مکتب الاعلام الاسلامی،

۱۳۶۲

- منصور، محمود، دادستان، پریخ، روان‌شناسی ژنتیک ۲، چاپ دریا تهران، ۱۳۷۴
- نجاتی، محمد عثمان. قرآن و روان‌شناسی، ترجمه عباس عرب، بنیاد پژوهشهای اسلامی، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۷
- نراقی، محمد مهدی، جامع السعاده، دارالکتب الاسلامیه، قم ۱۳۸۳ ق
- هدفیلد، ژ. آ. روان‌شناسی و اخلاق، ترجمه علی پریور، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب،

۱۳۵۶

- یونگ، کارل گوستاو. پاسخ به ایوب، ترجمه فواد روحانی، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۰
- یونگ، کارل گوستاو. روان‌شناسی و دین، ترجمه فواد روحانی، تهران، شرکت سهامی کتابهای جیبی، ۱۳۵۲

- Hall, Calvin, S;Lindzey, Gardner; (1989) Theories of Personality. Jhon willey & Sons,In. cnew Delhi,India,

با اینکه تاریخ اسلام، زنده‌ترین و مستندترین تاریخ در میان تواریخ جهان است، «مع الاسف» به علل و عوامل مختلفی، برخی از موضوعات، (حتی موضوعاتی که می‌بایست بسیار روشن و مبرهن بودند)، مبهم باقی مانده، مورد اختلاف نظر تاریخ نگاران شده و در نتیجه، از مسائل اختلافی مسلمانان به حساب آمده‌اند!

از آن جمله، سال، ماه و روز میلاد پیامبر اسلام (ص) می‌باشد که با کمال شگفتی و تعجب، در میان فرق اسلامی، مورد اختلاف واقع شده است!^(۱)

با توجه به اینکه دنیای اسلام و مسلمانان، در شرائط حسّاس زمان و در حال ورود به قرن بیست و یکم، از هر چیز بیشتر به نزدیک شدن به یکدیگر و وحدت و انسجام نیازمندند، لازم است با تحقیق، پژوهش، آگاهی و ژرف‌اندیشی، از مسائل خلافتی و اختلافی بکاهند و هر روز به مسائل وفاقی بیشتر و جدیدی دست یابند که انجام این وظیفه خاص، در پرتو بینش و بصیرت اسلامی، تقوای عملی، اخلاقی، علم، آگای و مبارزه با هواهای نفسانی و انانیت‌ها و تعصّب‌های جاهلانه، امری ممکن و میسر است و ابلاغ این رسالت، به عهده محققان و پژوهشگران اندیشمند و خبیر می‌باشد.

بدینجهت، نگارنده بر این شد تا با پژوهش گسترده، سال، ماه و روز تولّد مبارک رسول اکرم (ص) را از منابع مختلف شیعه و سنی استخراج نماید و نظریه واحد و (وفاقی) را به مسلمانان جهان ارائه دهد، امید است که با عنایات الهی، در راه تحکیم وفاق و وحدت بیشتر مسلمانان و استفاده محققان و دانشمندان، قدمی مؤثر و مفید باشد.

الف: سال تولّد پیامبر (ص):

در مورد سال تولّد آن حضرت، تا آنجا که برای نگارنده ممکن است دیدگاه‌ها، آراء و نظریات مورّخان و محدّثان را نقل کرده با تحلیلی کوتاه و جمع بین اقوال، نظر

واحد وفاقی را بیان خواهیم کرد.

۱- چهل سال پیش از حادثه اصحاب فیل (عام الفیل)^(۲)

مورخ مشهور، "مقریزی"، با ابراز تردید می‌گوید! ... قیل وُلِد (ص) قبل قدم الفیل باربعین عاماً و گفته شده است: پیامبر (ص) چهل سال قبل از آمدن اصحاب فیل به مکه، متولد شده است!^(۳)

۲- پانزده سال پیش از واقعه اصحاب فیل (عام الفیل)

مؤلف "مختصر تاریخ دمشق" می‌نویسد: و قیل ولد رسول الله (ص) قبل الفیل خمسة عشر سنة^(۴)

«و چنین گفته شده است که: رسول خدا (ص) پانزده سال قبل از هجوم اصحاب فیل متولد شده است.»

همچنین «قسطلانی» می‌نویسد که: وقد اختلف فی عام ولادته (ص) و قیل قبل الفیل بخمسة عشر سنة^(۵) «و در سال ولادت آن حضرت اختلاف است و برخی گفته‌اند که: پانزده سال قبل از عام الفیل بوده است.»

و در کتاب "امتاع الاسماع" چنین می‌خوانیم: قیل ولد محمد (ص) قبل الفیل بخمس عشر سنة^(۶) «گفته شده است که: محمد (ص) پانزده سال پیش از حمله لشکریان فیل، متولد شده است.»

۳- روز هجوم ابرهه در عام الفیل:

برخی از تاریخنگاران احتمال داده‌اند که: تولد پیامبر اکرم (ص) در روز حادثه اصحاب فیل در "عام الفیل" اتفاق افتاده است.

"ابن الصبان" می‌نویسد: قیل فی یوم الفیل و قیل قبله و قیل بعده ... و گفته شده است که تولد، در روز حادثه اصحاب فیل بوده و گفته‌اند که قبل از آن و برخی نیز

گفته‌اند که بعد از آن واقعه بوده است^(۶) «مؤلف کتاب «حیات النبى و سيرته»^(۷) از «سیره حلبیه» نقل می‌کند که: و ولادته (ص) قیل کان فی عام الفیل و قیل فی یومه و فی تاریخ ابن حبان، ولد عام الفیل فی الیوم الذی بعث الہ طیراً ابابیل فیہ علی اصحاب الفیل و عند ابن سعد و لدیوم الفیل یعنی عام الفیل «و گفته شده است که ولادت او در همان سال مشهور به "عام الفیل" و گفته شده است که در همان روز حادثه بوده است. و در تاریخ "ابن حبان" آمده است که: در "عام الفیل" در روزی که خدای متعال پرندگان "ابابیل" را در آن روز بر اصحاب فیل فرستاد، اتفاق افتاده است و نظر ابن سعد چنین است که پیامبر (ص) در روز حادثه فیل یعنی در "عام الفیل" واقع شده است»^(۸)

«مقریزی» نیز به این صورت نوشته است: ... و قیل فی یوم الواقعه. و گفته شده است در روز واقعه^(۹)

۴- سی روز پس از حادثه عام الفیل

"حلبی" پس از آنکه اقوال مختلف در مورد میلاد رسول اکرم (ص) را نقل می‌کند، می‌نویسد: برخی گفته‌اند: یک ماه پس از واقعه فیل بوده است: و قیل بشهر و کونه فی عام الفیل^(۱۰).

"ذهبی" نیز می‌نویسد: وقال ابواحمد الحاکم: ولد بعد الفیل بثلاثین یوماً. «ابواحمد حاکم گفته است: یک ماه پس از واقعه فیل، متولد شده است...»^(۱۱)

۵- چهل روز بعد از واقعه عام الفیل

در سیره «ذهبی» می‌خوانیم: وقال ابواحمد الحاکم: و قیل و لدرسول اللہ (ص) بعد الفیل باربعین یوماً «ابواحمد حاکم گفت: از برخی نقل شده است که پیامبر اکرم (ص) چهل روز پس از واقعه فیل متولد شد»^(۱۲)

«مقریزی» نیز می‌نویسد: ولد محمد (ص) ... و قیل بعد قدوم الفیل باربعین

یوماً» و گفته شده است: تولد آن حضرت، چهل روز بعد از آمدن «فیل» بوده است. (۱۳)

۶- پنجاه روز پس از جریان عام الفیل

"مسعودی" می نویسد: والذی صحّ من مولده (ص) انه کان بعد قدوم اصحاب الفیل بمکه بخمسین یوماً. «در مورد تولد پیامبر (ص)، آنچه که نزد من قول صحیح و درست است، این است که: پنجاه روز بعد از آمدن اصحاب فیل بوده است.» (۱۴) طبری نیز می گوید: ولد صلوات اله علیه ... بعد سنة الفیل بخمسین یوماً - آن حضرت پنجاه روز بعد از جریان اصحاب فیل، متولد شد! (۱۵)

در کتاب "المواهب اللدنیة" تصریح کرده است که: والمشهور انه ولد بعد الفیل بخمسین یوماً «مشهور چنین است که آن حضرت، پنجاه روز پس از حادثه فیل متولد شد! (۱۶)

مقریزی نیز ضمن نقل اقوال، می نویسد: وقیل بعد قدوم الفیل مکّه بخمسین یوماً و بعضی گفته اند که پس از پنجاه روز از حادثه فیل بوده است! (۱۷)

"ابن هشام" نیز می نویسد: ولد رسول الله (ص) بعد محبئ الفیل بخمسین یوماً «رسول خدا (ص) پنجاه روز بعد از آمدن اصحاب فیل، متولد شده است.» (۱۸)

۷- اندکی کمتر از دو ماه بعد از واقعه فیل

"مقریزی" در رابطه با تعیین تاریخ هجوم "ابرهه" و اصحاب فیل به مکّه، می نویسد: وقیل قدم الفیل للنصف من المحرم قبل مولده (ص) بشهرین الّا ایاماً. «و برخی گفته اند آمدن ابرهه و اصحاب فیل، در نیمه محرم، کمتر از دو ماه قبل از تولد حضرت رسول اکرم (ص) بوده است!» (۱۹)

۸- پنجاه و پنج روز بعد از هلاکت اصحاب فیل

"حلبی" ضمن نقل اقوال می نویسد: وقیل ولد بعد الفیل بخمسة و خمسين يوماً. «و گفته شده است که تولد پیامبر پنجاه و پنج روز بعد از حادثه فیل بوده است!»^(۲۰) در "طبقات الكبرى" می خوانیم: ... وكان قدوم اصحاب الفیل قبل ذلك (ولادة رسول الله (ص)) ... فبین الفیل و بین مولد رسول اله (ص) خمسة و خمسين يوماً «و آمدن اصحاب فیل پیش از ولادت پیامبر بود. پس بین جریان فیل و میلاد رسول خدا (ص) پنجاه و پنج روز بوده است.»^(۲۱)

در کتاب "مختصر تاریخ دمشق" می خوانیم: فبین الفیل و بین مولد سیدنا رسول الله ۵۵ ليلة «پس بین اتفاق اصحاب فیل و میلاد آقا و سید ما رسول خدا (ص) پنجاه و پنج روز بوده است.»^(۲۲)

کتاب "المواهب اللدینه" با ذکر اقوال می نویسد: وقیل انه ولد بعد الفیل بخمسة و خمسين يوماً و گفته شده است که آن حضرت، پنجاه و پنج روز بعد از حادثه فیل متولد شده است.»^(۲۳)

"ابن شهر آشوب" می نویسد: ولد (ص) بمكة بعد ۵۵ يوماً من هلاک اصحاب الفیل «رسول اکرم (ص) بعد از گذشت پنجاه و پنج روز از هلاکت اصحاب فیل متولد شده است.»^(۲۴)

"دکتر محمود رامیار" نیز نقل می کند: میلاد پیامبر (ص) پنجاه و پنج روز بعد از واقعه فیل در سال چهل و یکم از "سلطنت انوشیروان" بوده است.^(۲۵)

۹- پنجاه و هشت روز پس از حادثه فیل

مقریزی عبارتی نظیر گفته قبل دارد که: وقیل ولد بعد الفیل بشمانية و خمسين يوماً «و گفته شده است که: "ولادت پیامبر" پنجاه و هشت روز بعد از واقعه فیل بوده است.»^(۲۶)

۱۰- ده سال بعد از واقعه فیل

باز "مقریزی" به همان سیاق نقل کرده است که: برخی گفته‌اند: ولادت پیامبر(ص) ده سال پس از جریان فیل اتفاق افتاده است!^(۲۷) عین این عبارت را "حلبی"^(۲۸) و "قسطلانی"^(۲۹) نیز نقل کرده‌اند (با عنوان "قیل") گفته شده است.

۱۱- بیست و سه سال بعد از واقعه فیل

حلبی^(۳۰) و مقریزی^(۳۱) با واژه تردید آمیز «قیل» در ادامه نقل اقوال می‌نویسد: گفته شده است که: تولد پیامبر(ص) بعد از بیست و سه سال از جریان حادثه هجوم اصحاب فیل، اتفاق افتاده است!

۱۲- سی سال بعد از عام الفیل

مرحوم مجلسی و حلبی با عباراتی شبیه هم و با تعبیر "قیل" نقل کرده‌اند که احتمالاً تولد آن حضرت پس از سی سال از جریان هجوم اصحاب فیل واقع شده است.^{(۳۲)(۳۳)}

۱۳- چهل سال بعد از (عام الفیل)

باز حلبی به همان نحو می‌نویسد: برخی گفته‌اند که: تولد پیامبر(ص) چهل سال پس از حادثه اصحاب فیل، اتفاق افتاده است.^(۳۴)

۱۴- هفتاد سال بعد از حادثه (فیل)

مؤلف "السيرة الحلییه" باز نقل می‌کند: برخی بر این باور بودند که میلاد پیامبر(ص) پس از گذشت هفتاد سال از عام الفیل واقع شده است.^(۳۵)

۱۵- اواخر سلطنت انوشیروان

مرحوم مجلسی (ره) رسول اکرم (ص) در سالی که متولد شدند هفت سال از سلطنت انوشیروان باقی مانده بود. (۳۶)

۱۶- چهل و دومین سال پادشاهی انوشیروان

طبری می‌نویسد: میلاد رسول خدا (ص) در عهد پادشاهی کسری انوشیروان. سال آمدن "ابرهه الاشرم" از حبشه به مکه، که با فیل سواران، اراده انهدام "بیت‌الله الحرام" را داشت اتفاق افتاد و این جریان در چهل و دومین سال سلطنت کسری انوشیروان بود. (۳۷)

وی از "هشام ابن محمد" نقل می‌کند که: عبدالله ابن عبدالمطلب پدر رسول اکرم (ص) در سال بیست و چهارم سلطنت انوشیروان متولد شد و خود پیامبر (ص) در سال چهل و دوم سلطنت کسری تولد یافت. (۳۸)

مرحوم مجلسی نیز نوشته است: و گروهی بر این عقیده هستند که میلاد آن حضرت در زمان انوشیروان پس از گذشت چهل و دو سال از سلطنت او بوده است. (۳۹)

۱۷- چهلمین سال سلطنت انوشیروان

"ابن اثیر" و برخی دیگر از مؤرخان نوشته‌اند که میلاد پیامبر (ص) در چهلمین سال سلطنت انوشیروان اتفاق افتاده است و آنرا همزمان با واقعه اصحاب فیل دانسته‌اند. (۴۰)

۱۸- پس از سی و چهار سال و اندی از پادشاهی انوشیروان

مؤلف "کشف الغمّه" می‌نویسد: پیامبر (ص) در شهر مکه متولد شد و این واقعه، پس از گذشت سی و چهار سال و هشت ماه از سلطنت کسری انوشیروان اتفاق

افتاده است. (۴۱)

۱۹- هشتصد و هشتاد و یکمین سال غلبه اسکندر

"مقریزی" چنین تصریح می‌کند: نظر راجح این است که آن حضرت در عام الفیل هشتصد و هشتاد و یکمین سال حمله و غلبه اسکندر متولد شده است. (۴۲)

۲۰- سال نهصد و هشت غلبه اسکندر

مرحوم مجلسی (ره) به عنوان یک قول ضعیف نقل می‌کند که: تولد رسول اکرم (ص) پس از نهصد و هشت سال از غلبه اسکندر، اتفاق افتاده است. (۴۳)

۲۱- هزار و سیصد و شانزده سال از آغاز حکومت بخت النصر

باز مقریزی به عنوان یک نظریه راجح می‌گوید: پیامبر (ص) در عام الفیل هزار و سیصد و شانزدهمین سال پادشاهی بخت النصر، متولد شده است. (۴۴)

۲۲- در زمان هرمز

مجلسی، باز یکی از اقوال را چنین نقل می‌کند: گفته می‌شود که پیامبر (ص) در پادشاهی هرمز پسر انوشیروان متولد شده است. (۴۵)

۲۳- عام الفیل

بسیاری از تاریخ نگاران، محققان و صاحب نظران، تاکید و تصریح نموده‌اند که رسول اکرم (ص) در سال حمله "ابرهه" و اصحاب فیل به مکه مکرمه، متولد شده است. نگارنده، ده‌ها منبع تاریخی و حدیثی را بررسی کرده‌ام که عموماً در اینکه سال میلاد، "عام الفیل" بوده است تردید نکرده‌اند که ذیلاً به برخی از آنها اشاره می‌شود:

الف: «ابن اسحاق، (۸۵-۱۵۱ هـ) از مطلب ابن عبدالله ابن قیس ابن محزمه، نقل می‌کند که گفت: جدّم قیس می‌گفت من و رسول خدا(ص) در عام الفیل متولد شدیم. پس من و آنحضرت همسال هستیم.^(۴۶)
عین این عبارت را طبری نیز نقل کرده است.^(۴۷)
ناتمام

پاورقی‌ها

۱- ابوالحسن علی ابن عیسی ابن ابی الفتح اربلی که پس از آنکه اختلاف در مورد میلاد پیامبر (ص) را نقل می‌کند، بالحنی طعن آمیز می‌نویسد: اختلاف مسلمانان در تاریخ ولادت او، امری سهل و عادی است، زیرا اینان معرفت به خود پیامبر هم نداشته و یک مشت آدمهای بی‌سواد بودند که معرفت ضبط و ثبت ولادت فرزندان خود را هم نداشته‌اند! اما شگفت آورتر این است که در مورد رحلت آن حضرت هم اختلاف دارند! حتی این موضوع تعجب آورتر از اختلاف در اذان و اقامه می‌باشد زیرا در مورد اذان و اقامه هر کدام از گروه‌ها، ادعای روایتی را می‌کردند ولی در مورد رحلت و مرگ او نمی‌بایست اندک شبهه‌ای باقی می‌ماند و لازم بود که مشخص و معلوم باشد. (کشف الغمہ ۱: ۱۵) (سید مرتضی، علم الهدی) پس از نقل و تحلیل گفته «شیخ اربلی» می‌گوید: و شگفت آورتر از اینها، اختلاف مسلمانان و مورخان، در بسیار بسیاری از امور است که در سالهای متمادی در کنار پیامبر (ص) آنها را چندین بار انجام می‌دادند و ممارست می‌کردند! به قدری تعجب آورست که با این همه، در افعالی مثل وضو و نماز که روزانه پنج بار در کنار پیامبر انجام می‌دادند، مطالب ضدّ و نقیض از او نقل کرده‌اند! (الصّحیح من السّیرة ۱: ۸۰ به نقل از صحیح بخاری ۶: ۹۰ و ۹۳ طبع ۱۳۰۹ و مسند احمد ۵: ۱۰ و ۱۲، والسنن الکبری بیهقی ۲: ۳۷ و ۵۴)

۲- سالی که «ابرهة الأشرم» لشکریان فیل سوار خود را به مقصد انهدام کعبه، به مکه مکرمه حمله کرد.

۳- مقریزی: امتاع الاسماع. ۴/۱. ۴- ابن منظور، مختصر تاریخ دمشق لابن عساکر ۲/۳۴.

۵- خطیب قسطلانی، المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة ۱/۲۵.

۶- مقریزی، امتاع الاسماع، ۴/۱.

۷- ۶ و ۷- الشیخ محمد قوام الوثنوی، حیاة النبی و سیرته ج ۱/۲۸-۳۰.

۸- علی بن برهان الدین الحلبي السیرة الحلبيّة ج ۱/۵۷/۶۳.

۹- مقریزی، امتاع الاسماع ج ۱/۴.

۱۰- علی ابن برهان (الدین الحلبي، السیرة الحلبيّة ۱/۵۷/۶۳.

۱۱- محمد ابن احمد ابن عثمان الذهبي، السیرة النبویه. ص ۵.